

Eduskunnan talousvaliokunnan mietintö vuoden 1977 alkoholioloista

Eduskunnan talousvaliokunta antoi 9. 11. 1978 mietintönsä alkoholiolemme kehitystä kuvaavasta Alkon hallintoneuvoston kertomuksesta, jonka eduskunta 17. 11. 1978 hyväksyi.

Kansanedustaja *Sylvi Saimo* esitti ponsilauselman, jossa kiirehdistään parlamentaarisen alkoholikomitean ehdotusten nopeaa toteuttamista. Tämän ponnin eduskunta hyväksyi äänin 79—78.

Talousvaliokunnan mietintö on edellisiä vuosia suppeampi, mikä johtuu siitä, että parlamentaarisen alkoholikomitean mietintö on parhaillaan lausuntokierroksella.

Talousvaliokunnan mietinnössä esitetään aluksi kertomusvuoden alkoholioleja kuvaavia tietoja, hyväksytään Alkon hallintoneuvoston kertomuksen asiasisältö sekä yhdytään siinä esitettyihin näkemyksiin. Tämän jälkeen valiokunta toteaa mietinnössään seuraavaa:

Maamme alkoholipolitiikka on parhaillaan kokonaisvaltaisen tarkastelun kohteena. Talousvaliokunnan esityksen mukaisesti asetettiin 14. 4. 1976 parlamentaarinen alkoholikomitea, joka sai työnsä päätökseen 27. 6. 1978.

Parlamentaarisen alkoholikomitean asettamisen taustana oli alkoholin kulutuksen voimakas kasvu erityisesti vuoden 1969 alusta voimaan tulleen alkoholilainsäädännön aikana. Komitean toimeksiantoon kuului selvitys viime vuosien kasvun syistä sekä kasvun aiheuttamista haitoista ja vaurioista. Erityisesti komitean on ollut kiinnitettävä huomiota alkoholin saatavuudessa ja tuotannossa tapahtuneisiin muutoksiin sekä alkoholilainsäädäntöä, keskiolutlaki mukaan lukien, to-

teutettaessa esiin tullessiin epäkohtiin ja tehdä tarvittavat muutosehdotukset. Koska komitean mietinnöstä on pyydetty yli 100 asiantuntijan lausunnot kuluva marraskuun loppuun mennessä, ja työ on siten kesken, valiokunta ei halua tässä vaiheessa puuttua ehdottamansa komitean ja sille ehdottamansa toimeksiannon mukaisiin selvityksiin liittyviin asioihin esityksineen.

Saaduista asiantuntijalausunoista on käynyt ilmi, että nuorten alkoholin käyttö on lisääntynyt ja että se alkaa yhä varhemmalla iällä. Nuorten raittiiden määrä on vähentynyt. Tässä yhteydessä valiokunnassa on kiinnitetty huomiota raittiiden naisten määrän vähentymiseen vuodesta 1969 lähtien. Nämä kehityspiirteet ovat merkinneet uusien ryhmien tuloa alkoholin käyttäjien piiriin. Tämä tulee alkoholipoliittisissa toimenpiteissä ottaa huomioon.

Valiokunnassa on keskusteltu valistustoiminnan kehittämisestä ja sen ulottamisesta nimenomaan niihin, jotka alkoholin väärinkäytön ehkäisemään valistusta tarvitsivat. Kodin, koulun, terveydenhuollon, kunnallisen ja muun nuorisotyön, eri järjestöjen, lehdistön sekä television ja radion suhtautumisen samoin kuin myös menettelytapojen valistustoiminnassa tulee olla yhdensuuntaiset. Oy Alko Ab:n varoista tulee saada kuluttajavalistukseen tarvittavaa taloudellista tukea. Valiokunta kiinnittää hallituksen huomiota siihen, että jo aiemmin esitettyä raittiuskasvatustokomiteaa ei ole vielääkään asetettu.

Tässä yhteydessä valiokunnassa on kiinnitetty huomiota etenkin television ohjelmistoon. Oy Yleisradio Ab:n ohjelmatoiminnan säännöstöä uudistettaessa olisi saatava nimenomainen säännös siitä, että toiminnassa tulee välttää alkoholia ihannoivia, alkoholin käyttöön myönteisesti suhtautuvia tai alkoholin käyttöön totuttavia ohjelmia. Ohjelmatoiminnassa on annettava riittävästi tietoa alkoholin käyttöön liittyvistä haitoista ja riskeistä mm. tietoisuuden muodossa.

Alkoholin vaikutus työelämään on ollut valiokunnassa vakavasti pohdittavana. Ongelmaa on tarkasteltu työpaikoilla kokonaisuutena johtoporrasta myöten. Päihdeongelmaisten hoitoon ohjauksen aseman vakiinnuttamiseksi työterveyshuollon osana on valtiovalan jatkettava toimenpiteitä yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa mm. toimeenpantaessa uutta työterveyshuoltolainsäädäntöä. Ongelmaisten hoitoon hakeutumista helpottaisi, jos se tapahtuisi henkilöllisyyden tulematta ilmi.

Valiokunnassa on lisäksi korostettu keskioluen tarjoilun lopettamista huoltoasemilla ja yleensä liikenne-raittiuuden merkitystä. Samoin on pidetty välttämättömänä, että selvitetään alkoholin haittojen kokonaiskustannukset kansantaloudessa.

Edellä olevaan viitaten talousvaliokunta kunnioittaen ehdottaa, että Eduskunta päättäisi lähettää tämän mietinnön valtioneuvostolle saatettavaksi myös Oy Alko Ab:n tietoon.

Kotivalmisteisen alkoholin käyttö Suomessa vuosina 1972—1978

Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos on neljänä eri ajankohtana tilannut väestön pontikan ja kiljun käyttöä koskevia kysymyksiä Suomen Gallupin JOMA-omnibussiin. Lisäksi samat kysymykset on esitetty Tilastokeskuksen kokoomatutkimuksessa syksyllä 1976. Seuraavasta asetelmasta ilmenevät kunkin haastattelukierroksen ajankohta ja haastateltujen lukumäärä:

		naisia	miehiä
kesäkuu	1972	495	509
joulukuu	1973	497	475
toukokuu	1974	492	491
loka— marraskuu	1976	560	488
elo— syyskuu	1978	529	488

Kolmea ensimmäistä aineistoa on analysoitu aikaisemmassa artikkelissa, jossa myös esitellään JOMA-omnibussin poimintamenetelmä (Mäkelä 1974). Tilastokeskuksen kokoomatutkimus perustuu ositettuun ryväotantaan, ja sen poimintamenetelmä on teoreettisesti huoleellisempi kuin Gallupin omnibussin. Kaikissa tutkimuksissa tavoitepopulaationa on ollut maan 15 vuotta täyttänyt väestö.

Kysymysten sanamuoto on ollut käytännöllisesti katsoen sama kaikissa tutkimuksissa. Viimeisimmässä lomakkeessa tiedusteltiin kiljun ja pontikan lisäksi kotiviinin käyttöä, ja sanamuodot olivat seuraavat:

Nykyisin puhutaan usein siitä, että ihmiset olisivat yhä enemmän ryhtyneet nauttimaan kotona tehtyä alkoholia.

Oletteko Te nauttinut kotivii-niä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Entä oletteko nauttinut kiljua viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Entä oletteko nauttinut pontikkaa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Teknisenä yksityiskohtana mainittakoon, että kolmessa ensimmäisessä haastattelussa lomakkeessa ei ollut lainkaan ei osaa sanoa -vaihtoehtoa. Tilastokeskuksen lomakkeessa tämä vastausvaihtoehto sitä vastoin oli merkitty erikseen, ja Gallupin viimeisimmässä tutkimuksessa osa vastauksista oli luokiteltu epävarmoiksi, vaikka tätä vaihtoehtoa ei lomakkeessa lainkaan ollut. Puuttuvia tietoja tai ei osaa sanoa -vastauksia on kuitenkin varsin vähän. Tarkistusanalyysit viittasivat lisäksi siihen, että puuttuvat tai epävarmat vastaukset eivät suinkaan ole henkilöiltä, jotka ovat käyttäneet esimerkiksi pontikkaa, mutta välttelevät myöntämästä sitä suoraan. Paras vertailukelpoisuus eri tutkimusten välillä saavutetaan, kun kuhunkin kysymykseen myönteisesti vastanneet ilmoitetaan prosentteina kaikista haastatelluista, jolloin siis puuttuvat tiedot ja ei osaa sanoa -tapaukset sisältyvät

Taulukko 1. Pontikan ja kiljun käyttö sukupuolen mukaan vuosina 1972, 1973, 1974, 1976 ja 1978, %

	käyttänyt pontikkaa					käyttänyt kiljua				
	1972	1973	1974	1976	1978	1972	1973	1974	1976	1978
naiset	4	9	9	6	6	3	4	6	2	3
miehet	13	26	26	18	17	8	10	12	6	7

Taulukko 2. Pontikan ja kiljun käyttö sukupuolen ja asuinpaikan mukaan vuosina 1972, 1973, 1974, 1976 ja 1978, %

	käyttänyt pontikkaa					käyttänyt kiljua				
	1972	1973	1974	1976	1978	1972	1973	1974	1976	1978
naiset										
kaupungit & kauppalat	6	11	11	6	6	4	4	6	2	3
maalais-kunnat	2	7	6	4	5	1	3	6	2	3
miehet										
kaupungit & kauppalat	18	31	28	19	18	8	8	11	6	5
maalais-kunnat	9	20	24	16	16	7	13	14	6	8

nimittäjään.

Taulukosta 1 käy ilmi, että pontikan käyttö yleistyi selvästi vuosina 1973 ja 1974 vuoteen 1972 verrattuna. Aikaisemmassa artikkelissa on arveltu, että pontikan leviäminen liittyi suhteellisen halpojen pientislauslaitteiden tehostuneeseen myyntiin (Mäkelä 1974). Vuonna 1976 pontikan käyttö oli jälleen käynyt harvinaisemmaksi, ja samalla tasolla se pysytteli vielä vuonna 1978. Pontikan käytön aallonharjanteen taittuminen viittaa siihen, että tislauslaitteiden myyntiä ja hallussapitoa koskevan lainsäädännön tiukentaminen on saavuttanut tarkoituksensa. Lain tiukennus tuli voimaan vuoden 1976 alusta. Asetus tislauslaitteiden valvonnasta tuli tosin voimaan vasta vuoden 1977 alusta, mutta eduskuntakäsittelyn saama julkisuus on ilmeisesti hillinnyt pontikan käyttöä jo ennen kuin varsinainen valvontajärjestelmä alkoi toimia. Pontikan käyttö on kuitenkin edelleen hivenen yleisempää kuin vuonna 1972 ennen pientislauslaitteiden aaltoa.

Taulukosta 1 käy myös ilmi, että kiljun käyttö on kaikkina vuosina ollut vähemmän levin-

nyttä kuin pontikan käyttö. Vuosina 1973 ja 1974 myös kiljun käyttö näytti hivenen yleistyvän, mutta viimeisimmissä tutkimuksissa käyttäjäprosentit ovat jo painuneet samalle tasolle kuin vuonna 1972. Sinänsä on outoa, että kiljun käyttö vaihtelee samansuuntaisesti kuin pontikan käyttö. Ainakaan ei ole helppoa selittää sitä samoilla tekijöillä, sillä tislauslaitteiden leviämisen tai niiden valvonnan tiukentamisen ei pitäisi vaikuttaa kiljun käyttöön. Kiljun käytön vaihtelut ovat kuitenkin vähemmän selviä kuin pontikan käyttö.

Ensimmäisten pontikkagallupien suurin yllätys oli ehkä se seikka, että pontikka oli yleisempää kaupungeissa kuin maaseudulla. Siihen asti oli kuviteltu, että pontikkaa keitettiin lähinnä syrjäisellä maaseudulla, jossa laillisen alkoholin saanti oli vaikeata. Taulukosta 2 käy ilmi, että kaupunkien ja maaseudun erot pontikan käytössä ovat tasoittuneet. Vaikuttaa siltä, että pienet tislauslaitteet levisivät ensiksi kaupunkeihin ja vasta myöhemmin maaseudulle. Ajan kuluessa asuinpaikkakunnan mukaiset erot ovat sitten tasoittuneet, sa-

malla kun pontikan käyttö on vähentynyt, ehkä juuri kontrollin tiukentumisen vuoksi.

Vuoden 1978 tutkimuksessa oli mukana vielä kotiviiniä koskeva kysymys. Taulukosta 3 käy ilmi, että kotiviinin käyttö on selvästi levinneempää kuin pontikan tai kiljun käyttö. Vaikka miehet sanovat hiukan naisia useammin käyttäneensä kotiviiniä, sukupuolten väliset erot ovat pienempiä kuin muun kotona tehdyn alkoholin käytössä. Merkille pantavaa on, että pontikan tavoin kotiviinin käyttö on yleisempää kaupungeissa kuin maaseudulla. Muut väestöryhmien väliset erot ovat samansuuntaisia kuin pontikan käytössä (ks. Mäkelä 1974). Kotiviinin käyttö on yleisintä toimihenkilöiden ja johtavassa asemassa olevien ryhmässä ja harvinaisinta maanviljelijäväestön keskuudessa. 22–34-vuotiaat käyttävät kotiviiniä yleisemmin kuin muut ikäryhmät. Kotiviinin käyttäjistä tässä saatu kuva on

hyvin samankaltainen kuin Jussi Simpuran juomatapatutkimuksen antama kuva kotiviinin valmistajien väestörakenteesta (Pöysä & Simpura 1978).

Kirjallisuus

Mäkelä, Klaus. Pontikan ja kiljun käyttö Suomessa vuosina 1972, 1973 ja 1974. *Alkoholipolitiikka* 39 (5): 171–177, 1974

Pöysä, Toivo & Simpura, Jussi: Kotiviinin valmistus ja käyttö 1970-luvun puolivälissä. *Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste* no 118, 1978.

Klaus Mäkelä

Kaksi väitöstyötä asunnottomista alkoholisteista

Vuonna 1967 laudaturtyöstä alkanut Tampereen asunnottomiin alkoholisteihin kohdistunut tutkimus on yksitoista vuotta myöhemmin tuottanut kaksi väitöskirjaa. Sosiaalipoliitikko Lasse Murto väitteli keväällä 1978 tutkimuksellaan Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Syyskuun lopussa oli psykiatri Rauno Mäkelän väitöstilaisuus ja otsikkona Asunnottomien alkoholistien hoito ja kuntoutus. Murron ja Mäkelän väitöskirjat pohjautuvat siinä määrin samaan tutkimuskokonaisuuteen, että niiden yhtäaikainen esittely on paikallaan.

Näkökulma laajenee

Tekijät ovat lisänneet tutkimuksiinsa Tampereella vuosina 1970–1975 suoritettu tutkimus -alaotsikon. Tutkimusten alku juontuu kuitenkin 1960-luvun loppupuolen keskustelusta asunnottomista alkoholisteista, Maraskuun liikkeestä ja pakkohoidosta.

Yhteiskunta on 1970-luvun lopulla viimein ottamassa askelia asunnottomien alkoholistien huollon järjestämiseksi. Helsinki on aloittanut Kyläsaaren ensisijajan rakentamisen, ja surkea ”liekkihotteli” jäänee vuonna 1979 historiaan. Helsinki, Espoo ja Vantaa ovat ymmärtäneet asunnottomien alkoholistien kysymyksen myös asunto-ongelmaksi ja valmistaneet yhdessä asuntotuotanto-ohjelman erityisesti tätä ryhmää silmälläpitäen (Tiainen 1978).

Tässä mielessä Murron ja Mäkelän väitöskirjat tulevat sopivaan aikaan. Molemmissa teoksissa on realistinen ja käytännön-hakuinen ote, joka tutkimusten lopussa ilmenee asunnottomien alkoholistien kuntoutusmallin esittelyä. Murron ja Mäkelän tutkimukset liittyvät toimintatutkimuksen perinteeseen, ja tutkijat ovat tutkimuksen kuluessa osallistuneet Tampereella päihdehuoltojärjestelmän kehittämiseen.

Asunnoton alkoholisti -käsitteen painon siirtyminen sanaparin ensimmäiselle puoliskolle merkitsee näkemyksen laajentamista. Enää ei ole kysymys vain yksittäisestä alkoholistista, vaan kysytään: ”Miksi asunnoton?” Tutkimuksissa laajempaa näkemystä edustavat mm. Ilkka Taipaleen (1977) valmisteilla oleva työ asunnottomien alkoholistien käsittelypolitiikasta sekä Pentti Kolarin (1978) selvitys Espoon asunnottomista alkoholisteista. Syksyllä 1977 pidetyssä Alkoholihuollon keinot ja tuloksellisuus -seminaarissa painotettiin sitä, että alkoholihuollon tutkimuksen tulisi entistä enemmän kohdistua itse hoitomuotoihin (Savio & Sulkunen 1978, 4; Peltoniemi 1978).

Myös Murron ja Mäkelän tutkimuksissa näkyy Asunnoton alkoholisti -käsitteen uudelleenpainotus. Tekijöiden varhaiset asunnottomia alkoholisteja koskevat tutkimukset kuvaavat etupäässä ”korvikealkoholistien” elämää ja alkoholin käyttöä (Murto 1969; Murto & Mäkelä 1971). Myöhemmissä raporteissa yhteiskunnan

Taulukko 3. Kotiviinin käyttö vuonna 1978, %

	käyttänyt kotiviiniä
naiset	23
miehet	28
naiset	
kaupungit	25
kunnat	20
miehet	
kaupungit	32
kunnat	24
naiset	
maanviljelijät	14
työväestö	21
henkisen työn tekijät	32
miehet	
maanviljelijät	20
työväestö	27
henkisen työn tekijät	34
naiset	
15–21-vuotiaat	20
22–34-vuotiaat	28
35–49-vuotiaat	26
50-vuotiaat ja vanhemmat	17
miehet	
15–21-vuotiaat	17
22–34-vuotiaat	43
35–49-vuotiaat	22
50-vuotiaat ja vanhemmat	23